

Caroline Finkel: The Administration of Warfare: the Ottoman Military Campaigns in Hungary, 1593-1606, (Beihefte zur Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes Bd. 14) Wien 1988, XI+347, faksimili, Appendix.

Ovo djelo valja pozdraviti već zbog činjenice da je broj studija toga tipa vrlo ograničen i u svijetu, a pogotovo u nas. Ne manje važno je, dakako, i to, da se radi o vrlo uspjeljoj studiji. Njen je predmet osmanski sustav *logistike*, tj. alokacije resursa i stvaranja novih za potrebe vojske, i to u razdoblju prijelaza 16. na 17. stoljeće. Istodobno s logistikom, obrađena su i pitanja s ovom usko povezanih: mobilizacije ljudstva i financiranja vojnih pothvata. Naše će čitateljsvo imati koristi i općenito, obzirom na dublje razumijevanje funkcioniranja osmanskog ratnog stroja i države u cijelosti, i posebno obzirom na probleme povijesti hrvatskih krajeva u budimskom i bosanskom ejaletu, osobito Slavonije i Srijema. Pri tome će stanovitu teškoću ipak pričinjavati činjenica da se čitač kadšto može izgubiti u velikom mnoštvu detalja i vrlo specifičnih povijesno-osmanističkih termina, što samo u manjoj mjeri može nadoknaditi glosar priložen na kraju knjige. Sama autorica rijetko izriče definitivan sud o nekom od mnogobrojnih pitanja i podpitanja koja je sama otvorila. No to je uvjetovano 1) pionirskim značajem djela i 2) krupnim unutrašnjim ograničenjima inače bogatih izvora, tzv. "Knjiga prihoda i rashoda carske riznice na pohodu" (*vâridât ve masârif-i hazine-yi âmire der sefer-i hümâyun*). Kako ističe C. Finkel, izgleda da je centralna administracija počela voditi ove knjige upravo u vrijeme "Dugog rata" (1593-1606). To se čini logičnim s obzirom na znatno izmijenjene okolnosti vođenja rata u to vrijeme u odnosu na ranije pohode osmanskih armija iz tzv. "klasičnog perioda".

To se u prvom redu odnosi na prijenos težišta s konjice na pješništvo, uzrokovan tehnološkim inovacijama u ratnoj vještini, te razmjerno jeftinijim opremanjem pješaka. No sve veća potreba za pješničkim odredima značila je i pojačano novačenje u širim slojevima stanovništva - raje te konačno i nedostatak novca za vojničke plaće (nekada dominantna spahijska konjica isplaćivana je pravima na rentu u naravi). Zbog svega toga porasla je i uloga vojnog računovodstva, pa i moć financijske birokracije. Novac se kušalo namaknuti zajmovima carskoj riznici, odugovlačenjem isplata i monetarizacijom ratne ekonomike. Nije samo raja bila izložena pojačanom poreznom pritisku. Na razne načine teret rata morali su materijalno potpomagati i pripadnici viših slojeva vojno-civilne birokracije, a naposljetku je "eksploatiran" bio i sam sultan, tj. njegov osobni imetak. Za hrvatsku je povijest važna napomena, da krajevi u blizini ratišta nisu bili opterećivani izvanrednim nametima.

Spomenuta relativna oskudnost informacija u izvorima tiče se opskrbe pokrajinskih i lokalnih trupa, te odreda vazala (npr. Tatara). Najveća je pažnja bila usmjerena prema centralnoj plaćenju vojsci, sukladno rangu i karakteru nadležstva koje je vodilo računsku knjigu. Pa i uz ovakva ograničenja mogući su izvanredno vrijedni uvidi u narav čitava povijesnog razdoblja na ugarskim i hrvatskim prostorima toga doba. Tako dolazi u pitanje nepobitnost teze o razaranju gospodarskog života u

panonskim krajevima pod turskom vlašću. Uočljiva je sposobnost seljaštva da nakon prisilnog otkupa namirnica još uvijek nudi vojsci viškove svojih proizvoda po tekućim cijenama. Isto tako se pokazuje kako prijelaz s izvanrednih dažbina u naravi na novčani ekvivalent u čitavom carstvu počinje upravo u to vrijeme i ne znači toliko "urušavanje sustava" koliko racionalan potez kojim se imalo osigurati armiji sredstva da kupuje hranu u pograničnim krajevima gdje su vođene operacije te se nije moglo računati na uredno korištenje zaliha uskladištenih u tvrđavama. S druge strane doznajemo niz pojedinosti koje produbljuju sud o stvarnoj snazi osmanskih armija u usporedbi s protivničkim, habsburškim vojskama, te prednostima i manama jednih i drugih. Tako su Turci bili u prednosti u pogledu dobro, štoviše izvanredno ustrojene mreže "etapa". No protivnik je pak tehnički nadmoćnije rješavao bitni problem isplate trupa putem naloga povjerenicima u gradovima blizu ratišta. Osmanlije su pak morali organizirati čitave konvoje golemih količina kovanica natovarenih na tegleće životinje i s jakom pratnjom, preko cijelog Balkana i Ugarske.

Intenzivno proučavanje rata 1593-1606. navelo je pisca da (s pravom) relativizira i uvriježeno shvaćanje o "egzogenim" uzrocima opadanja Carstva u to vrijeme ("španjolsko srebro"). Implicitno se nameće zaključak, da je državnu zgradu, inače dokazano sposobnu za prilagodbe i preustroj, u to vrijeme prije svega ostaloga uzdrimala prenapregnutost njenih kapaciteta.

Posebna je vrijednost djela u autoričinoj smjelosti da se upusti u analizu mase uvjetno rečeno sitnih detalja jedne vrlo "hermetičke" literature poput računskih knjiga armije na pohodu sa svim njihovim šiframa i kodovima, posebnom terminologijom, nejasnoćama, zamkama i prazninama. Isto tako valja istaknuti veliki trud uloženi u analizu sastava turske vojske, njenih preobrazbi i funkcioniranja u ovom kritičnom vremenu. U nas inače vlada običaj da se povodimo za shemama skrojenim na temelju ne odviše produbljena preuzimanja "idealnog modela" u starijih, pa i zastarjelih pisaca, koji su imali pred očima bilo "klasične" osmanske spise o vojnom uređenju, bilo izvještaje zapadnih putnika i poslanika, opterećene normativnošću i subjektivnim redukcionizmom. Koliko je stvarnost bila bogatija, neka posvjedoči iskrena ispovijed prvorazrednoga poznavaoa:

"Teško je jasno razložiti problematiku janičarskog reda, jer je to jedno more". (Anonim, Qavānīn-i Yeničeriyan, Istanbul 1606; Süleymaniye, Esad Efendi 2068. Usp. Finkel, 73.).

Nenad Moačanin

IVO BANAC: GRBOVI - BILJEZI IDENTITETA

Hrvatska grboslovna/heraldička literatura unatoč bogatstva izvora i grade sasvim je minimalna. Ne samo da se ne istražuje nego i njena kapitalna djela kao grbovnici-zbornici Valvasora, Ljudevita Gaja, Labaša i